

Vámos Miklós

AZ ISTEN
SZERELMÉRE

Vámos Miklós

AZ ISTEN
SZERELMÉRE

HOGY VOLT

ÍRHATNÁM POLGÁR

ATHENAEUM

© Vámos Miklós, 2019

Minden jog fenntartva.

Igyekeztünk kideríteni a fotók készítőinek nevét,
az esetek többségében sajnos nem sikerült.
Elnézésüket kérjük. Vámos Miklós és a kiadó.

Kiadta az Athenaeum Kiadó,
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
1086 Budapest, Dankó u. 4–8.
Telefon: 1-235-5030
www.athenaeum.hu
www.facebook.com/athenaeumkiado
athenaeumkiado2012@gmail.com

ISBN 978 963 293 884 4

Felelős kiadó: Szabó Tibor Benjámin
Felelős szerkesztő: Besze Barbara
Szerkesztette: Peiker Éva
Műszaki vezető: Drótos Szilvia
Borító: Földi Andrea
Nyomdai előkészítés: Tóth Viktor

Készült a Szekszárdi Nyomda Kft.-ben, 2019-ben
Felelős vezető: Vadász Katalin igazgató

HOGY VOLT

Mottó

– *Elbujdostam, de az emlék velem jött,
a diadal, a bosszú és a szégyen. –
A patak morajlott: – Élj egyedül, mint
az orrszarvú a magány erdejében.*

(Szabó Lőrinc: *Ének az orrszarvúról*)

HOGY NEM VOLT

(előhang)

Három szóból álló címekezt adtam ezeknek a vallomásoknak. Miért? Csak. Játékból. Ez talán a leglényegesebb, amit az előttem járó íróktól tanultam. Soha ne vedd magad túl komolyan. Játsszani is engedd.

Szeretem azokat a történeteket, amelyeknek jó a végük. Happy ending, *that is*. Ezeknek aligha juthat efféle. Házilagos kivitelű panteonom épp azért emeltem, mert egy árnyas kora őszi délutánon rájöttem, életem legfontosabb tanúi szinte kivétel nélkül eltávoztak innét – valahová. Persze, inkább én voltam az ő életük tanúja, s bizonyos nem a legfontosabbik. Soká halogattam, hogy írásban emlékezzem rájuk, hogy elmeséljem, milyenek láttam őket. Attól féltem, visszatetszést kelt. Hivalkodásnak hathat, ki mindenkiel állottam személyes kapcsolatban a kortárs irodalom és művészet ma már klasszikusnak számító alakjai közül. Akár a hajdani viccbéli szovjet utcalány, aki azért a legdrágább, mert ő még ismerte Lenint. Féltem, a rosszabb májúak akként értelmezhetik: utólag odakapaszkodnék Örkény István, Mándy Iván, Arthur Miller, Kodály Zoltán, Weöres Sándor, Várkonyi Zoltán, Ottlik Géza, Mécsöly Miklós és a többiek talapzatára.

Hiányoznak. Egyenként és összesen. Megfelelő alkalomkor és általában. Árvának érzem magamat nélkülük. Szemérmesen hallgattam erről, egészen addig, amíg egy vidéki író-olvasó találkozón jelentkezett az a vérvörös hajú asszony (tanítónő, mint kiviláglott), hogy kérdezne valamit. Mesélném el, kikkel vagyok jóban a nemzedéktársaim közül. Magyarázkodtam. Úgy alakult, hogy a fölöttem járókkal voltam jóban. Miért?

Bonyodalmas a válasz. Egyrészt, mert túl hamar dobtak a mélyvízbe. Ha több eszem van, szépen megkérem Jovánt (Jovánovics Miklóst, az Új Írás főszerkesztőjét), várjon még fölfedezésemmel néhány évet, ne ríjak ki a korommal. Akkor eszembe se jutott, miféle érzelmeket kelt a velem egykorú írónak készülőkben, hogy engem igen, őket csupán később. Másrészt, mert az akkori idős(ebb)ek szinte kivétel nélkül tárt karokkal fogadtak. Aligha hihetem, hogy ez személyesen nekem szólt, inkább a kamasznak, aki voltam. Tetszett nekik, hogy az irodalom politikai vezetése kivételt tett. Néhány esztendővel hamarabb még úgy döntöttek – ilyen értelmű párthatározat született –, hogy több fiatal íróra nincsen szükség, van már belőlük elég. (Az akkor harminc körüli Simonffyék.) Lehet, Örkényék azt gondolták, az első fecskét nemsoká követi a többi – így is történt –, jó jelnek vélhettek tehát.

Mindenesetre az említett író-olvasó találkozón beszéltem életemben először arról, hogyan ismerkedtem össze Örkény Istvánnal. Meglepett, milyen őszintén érdekelte ez az embereket. Fölbátorodván, más hasonló esteken is el-elmondtam röpké történeteket a szívemnek legkedvesebb

holtakról. Olyasmi történt, mint amit a valaha híres vietnami balzsam tört magyarságú használati utasítása ígért. *Megkönyebbedett a lelkoállapot.* (Sic!) Kiváltképp az enyém. Úgy érzékelttem, a jelen lévő olvasóké is. Aki szereti Mándy Iván írásait, örömmel hallja, hogy olykor ő is leette a nyakendőjét. Déry Tibor rajongóinak érdekes adat lehet, hogy makacsul rágta a száját. Kodály Zoltán zeneértő hívei nem bántódnak meg, ha kancsalságáról értesülnek. Különösen, ha biztosra vehetik, hogy a krónikást a rokonszenv vezérli, nem az ellen. Emlékeim motorja egyértelműen a szeretet, ámbár igyekeztem tárgyilagos beszámolókat írni.

Akadnak a magyar irodalomban notórius nagyotmondók és szédelgőn földicsérők. Minden erőmmel azon voltam, hogy ne soroltassam közibük. E szempontból a legjobb időpontban írtam meg ezeket a portrészzerű valomásokat. Ötvenes éveim elejét tapostam, amikor ezek elkészültek. Még többé-kevésbé színhelyesen emlékeztem arra, HOGY VOLT. Ha várok tíz-húsz esztendő, tisztánlátásomat bizonyára elhomályosítják a meszesedő erek. S a növekvő magafontosság. Megfigyeltem, hogy azok a szerzők, akik életük különböző időpontjaiban szólnak kor- és kartársaikról, amint idősödnek, akként változtatják az arányokat. Saját személyük súlya egyre nő, másoké rovására. E gonddal talán nem kell számolnom, ha eztán föl hagyok az általam barátságyszerű kapcsolatban megismert és szeretett nagyemberek szellemidézésével.

Igyekeztem úgy mesélni, ahogyan volt. Igen, de úgy volt, ahogyan énbennem él? Hogy volt, hogy nem volt, volt. Amit leírtam, szándékom szerint pontosan így esett.

Tévedni persze emberi dolog. Hm, talán füllenteni is. Én igazat mondtam, amennyire bírtam. Életem egyik legboldogabb időszakává vált a két év, amíg e vallomásokat bekezdésekbe és flekkékbe (26 sor, 66 leütés) rendeztem. Élvezettel, de meghatódva vettem sorra mestereimet, példaképeimet, atyai s egyéb barátaimat – mindazokat, akiket volt szerencsém megfigyelni. Szobám, otthonom, s a színterek, ahol övelük időzhettem hajdanán, benépesült velük. E szempontból rossz, hogy már vége. De nincs kedvem konfabulálni. Ennyiért szavatolhatok. Bármit hozzátennék, becsapnám magam.

Elnézést kell kérnem mindazoktól, akik nem kerültek a tollam hegyére. Noha megérdemelnék. Őket csak futólag ismertem. Vagy még annyira sem. Róluk másoknak volna tisztük beszámolni.

A magamfajta mellének gyakran nekiszögezik a kérdést az újságírók: Kinek ír? Felelni nehéz. E történetek esetében egyszerűbb. Abban bízva láttam neki, hogy fölkelthetem a fiatal olvasók figyelmét. Elsősorban azokét, kik még meg se születtek, midőn modelljeim döntő többsége már egy következő életére készült. Reménykedem a fiatal írók érdeklődésében is. Amikor én voltam ifjú s bohó szerző, azoktól a nagyszerű emberektől tanulhattam, akikről e könyvben szó esik. Íratlan szabály, hogy amit kaptál, tovább kell adnod. E históriákat tulajdonképp azoktól kaptam ajándékba, akikről szólnak, illendő őket palackpostáznom az utánunk jövőknek.

A hetvenes évek elején, komótos tavaszi napsütésben bandukoltam a Hungária (később s utóbb New York) ká-

véház felé a Rákóczi úton. A Rókus kórház előtti téren csődület. A legfölső emeleten, a nyitott ablakban egy pizsamás férfi állt. Láthatólag zavarodott aggyal. A tömeg két csoportra oszlott. Némelyek aggódva kiabáltak neki föl efféle tanácsokat: Ne csináld! mássz vissza! az élet szép! Ugyanakkor a cinikusabbak az ellenkezőjére biztatták: Gyerünk! hopp! essé' túl rajta! Láttam a nézelődők közt egy ma már soha nem emlegetett alanyi költőt, valahol középen. Egy még nála is inkább feledésbe merült satirikus prózaírót egészen elől. Leghátul pedig, tőlem néhány lépésnyire, Gáll István, az Ember (szintén divatjamúlt szerző) nyújtogatta a nyakát. Hármukról is lesz szó e kötetben.

Félórával később ott ültek a Hungáriában, egy asztalnál. Amikor befutottam, épp az alanyi költő mesélte hideglelős hangon, hogy mi történt: Borzalom, az a férfi leugrott, azonnal vége lett, ennyi egy élet, szörnyűség! legokosabb, ha gyorsan írok belőle egy verset! – tördelte a tenyerét. Ott voltam én is, vallotta be a satirikus prózaíró, előrefurakodtam, meg akartam nézni a tetemet, hátha egyszer használnom kell egy novellában. Gáll István fölnevetett: Piszok alakok, hátulról figyeltelek benneteket, gyártsátok csak a verset s a novellát, majd én írom róluk a kritikát, hogy nem is úgy volt!

Mely szerep maradt nekem? Mind a hármukat láttam. Még hátrábról.

Marcel Duchamp, az avantgárd képzőművészet kulcsfigurája, több műfajban alkotott. Egy újságíró megkérdezte tőle, szerinte mi az ő foglalkozása. Marcel Duchamp elgondolkodott, majd így szólt: *Je suis un respirateur!* Azaz: Lélegző

vagyok. Ilyen alapon állíthatom, hogy én pedig: Bámész-kodó. Megfigyelő. Ki nem küldött tudósító. Ez a könyv is ennek következtése.

Játszadózom a gondolattal, akad-e majd, ki rólunk, mostani ötvenesekről lesz híradással, úgy 2030-40 tájt. Éppenséggel forgolódnak köröttem ifjú szerzők, akikkel olyan kapcsolatba kerültem, hogy idővel emlékezhetnek rám, ha éppen akarnak, Grecsótól Karafiáthig, Varrótól Tóth Krisztináig... nem kizárt. E szempontból is kérdés, meddig állok el. Egészségesen élek, nem iszom, nem dohányzom, rendszeresen sportolok, mintha arra törekednék, hogy túléljem a nemzedékem. Ha volna igazság, regényírónak hosszú földi tartózkodás dukálna. Azonban Isten tenyerén ülünk, érhetnek meglepetések. Talán eltűnök hirtelen. Hogy lesz? Nem sejthetem. Annyi bizonyos, hogy panteonom kapuit a nagyközönség számára kitarván, valamelyest tisztább lelkiismerettel.

A ZENE MINDENKIÉ

Volt egyszer egy nagy zeneszerző, akiről anyám úgy tudta, annyira világhírű, hogy dúsgazdag. Akkor nem gyalog járna, vélte apám. Mindhárman a teraszról szemléljük a nagy zeneszerzőt, aki alant baktatott. Még óvodás voltam, mikor először megmutatták, tehát ötvenhat előtt. Fölfigyeltem bozontos hajzatára, mely miatt inkább idős asszonynak tetszett, persze csak odafönről. Mi a Délibáb utcában laktunk, ez megfelelő utcanév egy leendő írónak. Ő a (Kodály) Köröndön, mely talán megfelelő tér egy nagy zeneszerzőnek. Naponta végighaladt a mi utcánkban egészségügyi sétája során, kevéssel ebédidő után.

Az úgy volt, hogy mire iskolába kerültem, titkok tudója lettem. A környékbeli srácok közt szájról szájra járt, akár egy népdal, hogy az öreg ad aláírást, ha az ember szolmizál neki. Életem javát a Köröndön töltöttem. Két fő foglalatossággal. Részben indiánozással. Részben meg azzal, hogy vertek. Cingár kisfiú voltam. Kidolgoztam egy módszert védekezésül. Midőn fenyegetően közeledtek felém a verők, ökölvívópózba vágtam magam, fölugrottam a levegőbe, pipaszár lábakkal kalimpálva, cérnaszál karokkal megsorozva a levegőt. Röhejes voltam. Ha nevet-

tek, kihasználtam a pillanatot, elmenekültem. Néha nem futottak utánam.

Kodályt meg kellett állítani bátor köszönéssel, lehetőség szerint csengő hangon, s kérni, hogy adjon aláírást. Tegez-
tük Kodályt. Ő is tegezett. Előhúzta a noteszát, öt vonalat
firkantott sebtiben, s odapötytyentett féltucatnyi hangjegyet:
Na? – várta a Kodály-módszer gyakorlati megvalósulását.
Dó, dó, lá, szó, dó, dó, lá, szó... (vö. „A part a-latt...”)
Mutatnunk is kellett a kézjeleket. Jó megfejtés esetén kaptunk
aláírást, a lendületes betűk majd kiszakították a papírt.
Aranyhegyű töltőtolla volt. Vagy nem. De annak látszott.

Én átlagosan heti háromszor kértem Kodály Zoltán-
tól aláírást. Fölvetődik a kérdés: Minek egy kisgyereknek
annyi? Azért, mert tíz Kodályért adtak egy Puskást. Meg-
jegyzem, szereztem Puskástól is, közvetlenül, ám ez nem
tartozik ide. Kodálytól tehát nagyjából kétnaponta kér-
tem, s majdnem annyiszor kaptam, tekintettel arra, hogy a
környékbeli srácok között szájról szájra járt, akár egy nép-
dal, hogy az öreg szinte mindig a *333 olvasógyakorlat* című
kisalakú gyűjteménye első tíz dalocskája valamelyikét adja
föl. A *333*-at elkérhettük az iskolai énektanártól. Bevágtuk
az első tízet. Ő elégedetten tapasztalhatta, hogy a róla el-
nevezett módszer pompásan működik az utóbb róla elne-
vezett téren. A zene mindenkié. Így ment ez. Piciny bök-
kenőt csupán az okozott, ha nem egyedül, hanem kisebb
csoport tagjaként kérincseltem. A magyar zene élő legen-
dája, a Bartók–Kodály páros második fele ugyanis annyira
bandzsa volt, hogy nem lehetett tudni, melyikünkre néz.
Amikor szolmizálásra buzdított, gyakran többen belefog-
tunk *unisono*, mire hevesen rázta a fejét: Ejnye már, nem

te, hanem te, akire nézek! Na igen, épp ez volt a probléma. Néha azért eltaláltuk. Ritmusra biccentgetett. Na jó van! – mondta azután (a jó végéről elspórolva az l-t), és írta, vagy inkább sercintette a nevét a papírra, az eredményt összehasonlítva ámultunk, miként tudja olyan egyformán.

Az iskolai kórusral részleteket tanultunk a *Székelvény*-ből. „A csi-tá-ri he-gyek a-latt...” Előadtuk, április negyedikén, az ünnepségen. Ő volt a díszvendég. Az igazgató úr érdeklődött: Mi a véleménye? Kodály szabódott, majd az ismételt kérdésre azt felelte: Kérem, elégedjenek meg annyival, hogy hallottam ezt már jobban is, rosszabbul is. Meglepett, hogy vannak, akik nálunk gyatrábban csinálják. Még nem tudtam, hogy mindent alul lehet múlni.

Egyszer aztán kórusunk „kemény magja” – az énektanár kifejezése ez – meghívást kapott Kodály Zoltán otthonába. Egész nap próbáltunk az iskola tornatermében, utána átsétáltunk a tér túlfelire. Illusztris külföldi zenei nagyságot látott vendégül Kodály, s azt akarta, hogy megmutassuk, mit tudnak a magyar gyerekek. Megmutattuk. Nyitányképpen rejtélyes körülmények közt – állítólag hozzá sem értünk – eltörtünk egy padlózását. Nem számít, mondta a világhírű zeneszerző a letérdepelni készülő énektanárnak. Az illusztris vendég – Kodállal nagyjából egykorú, ám hozzá képest alacsony, kopasz és dundi öregúr – hahótázott. A mellette ülő fiatal nő, aki a lányának látszott, komoly maradt. Hamarosan megtudhattuk, hogy a felesége. A Kodály unokájának látszó csitri pedig Kodály neje.

Az este részleteit a feledés jótékony köde borítja. Csak arra emlékszem, hogy *A csitári hegyek*ben elrontottam a szöveget. Később láttam a televízióban, hogy Pablo Casals,

a gordonka Paganinije meglátogatta Budapesten Kodály Zoltánt. Ő lehetett a vendég. Még később olvastam vagy hallottam (vagy álmodtam vagy kitaláltam), hogy a gordonka Paganinije megkérdezte a Kodály-módszer atyját: Mondja, tisztelt uram, miként vett ön feleségül egy ennyire fiatal lánykát? Nagyon egyszerűen, válaszolta Kodály, megkérdeztem tőle: Kisasszony, akar az özvegyem lenni? Aha. A módszert a miheztartás végett teszem közzé. Csak azt nem értem, miért kellett ehhez Casalsnak tanács, aki maga is egy-két generációval alább nősült.

Kapcsolatom Kodállal (Kodály és én) azonban még nem zárult le. Már a gimnáziumba jártam, amikor különféle játékokkal múltattuk az időt a Kölcsey zordon falai között. Igyekeztem az élen járni. A másik élenjáró a Féri volt, fölöttem két évfolyammal. Nagyjából úgy nézett ki akkor, mint ma, sokszor hitték gyakorló tanárnak. Olvasóim az álnevét ismerhetik, Takács Ferencként angломán literátor a Féri mostanság. A játékok népszerűségét az jelezte, hány óráig vagy napig terjedtek. A legkedveltebbek egyike a grünözés volt. Két hétig tartott bennünket lázban, bombasiker. Könnyen elsajátítható, a teendő csak annyi, hogy minden „Kon” helyett a zsidó vicekből ismert páros másik tagja, azaz „Grün” ejtendő. Grünentrárljunk. Grünferencia. Belga Grüngó. Grüncz Zszusza. És így tovább. Igen ám, de nincs kivétel, tehát órán, felelés közben is! A szovjet államok grünföderációja. Éles a grüntraszt. A világválságot követte a grünjunktúra. Persze, a tanerők ezt nem méltányolták, azonban az ordítózás, a fenyegetőzés és a karók is a játék szerves részét képezték. Midőn ez már jól ment,

lehetett fokozni, minden „ko” helyett is „grü”. Ki grüvog, mi grüvog, egy fekete holló. Sötöbő. Aki Poe-t mond, mondjon pü-t is.

A grünözést csak a haláltotó múlta fölül a maga másfél hónapjával, talán mert ez hazárdjáték. Addigra már harmadikos voltam, s még fontosabbnak véltem az élenjárást. Minden lében két kanál. A haláltotó igen alkalmas kis munkahelyi közösségek életének fölpezsdítésére. Fogadni kell arra, hogy melyik híres ember múlik ki legközelebb, s aki eltalálja, mindent visz. Sejthetik, kire helyeztem el a tétjeimet. Változatlanul napi rendszerességgel találkoztam a nagy zeneszerzővel, láttam, egyre soványabb, léptei této-vábbak, immár csak biceg a botjára támaszkodva, levegő után kapkodva. Volt okom azt hinni, hogy neki köszönhetem majd anyagi fölvirágzásomat. Mindez akkor jó poénnak tűnt, máma már nem hasad tovább, égő arccal, röstelkedve mesélem. De – volt, ahogyan volt.

Múltak a napok. Óriási összegeket nyertek mások. Híres színésszel. Íróval. Zongoristával. Én kitarítottam őmellette grünokul. Egészen addig, amíg hívattak az igazgatói irodába, tüdőtágító rikácsolás indult, s tartott vagy harminc percig, szinte lélegzetvétel nélkül, mit képzelünk mi... szocialista erkölcs... jó ízlés... Úgy volt, hogy kicsapnak. Az ország összes gimijéből. De ebből okvetlenül. Végül igazgatói rovót kaptam. Azt szépen aláírtam atyám helyett, ahogyan szoktam, s indultam jó széllel új kalandok felé. Sajnos a haláltotó bankját elkobozták. Ez március legelején történt, pénteken. És kedden... bemondták az iskolarádión, hogy tegnap meghalt Kodály Zoltán.

Kimentem a temetésére. Nem, ezt csak most kanyarítottam hozzá. Szép lett volna. Később kilátogattam. Sajna, ezt is csak úgy képzeletben... noha ezek után illene. Még nem késő. Talán meg is bocsátana.

Érettségi előtt

EGY EPIGON ÖRÜLJÖN

Hogy volt, hogy nem volt, valamikor a hatvanas évek ázott kutyaszagában, volt egy közepesen nagy terem, az Írók Boltja fölött az első emeleten. Tudják, közvetlenül a „nem adom be a kabátom a ruhatárba!” szobor (Ady Endre) tőszomszédságában. Gimnazista voltam, de már írónak készültem. Mindig annak készültem, az anyám hasában is, kopogtattam, hogy dobjanak be papírt-ceruzát, s vezessék be a villanyt. A mama nem hallgatott rám, azt hitte, rúgkapálok, mint a többi magzat.

A Kölcseybe több reménybeli tollnok járt akkoron, s volt, aki egy-két éve végzett, például Frédi, anyakönyvileg Dalos György Alfréd, a költő. Épp a Lomonoszov Egyetemen tanulmányozta a német történelmet. Onnan javasolta levélben, ha írni akarok, kérjem egy prózaíró tanácsát. Azt nem adta tudtomra, honnét szedjem.

Fölfigyeltem a házilagos kivitelezésű plakátra az iskola falújságján, mely író-olvasó találkozóra hívta a tanuló ifjúságot, az imént jelzett helyiségbe – közművelődési klubba. Vendég: Örkény István. Nem hallottam még róla. Este hétkor kezdődött, már háromnegyedre odamentem, hogy jó helyet kapjak. A teremben a hatvanas évek alacsony

wattszámú körtéi csöpögtették a fényt. Nyolc-tíz széksor, és afféle dobogó, mint a tantermekben, rajta hosszú asztal, leterítve a kor KISZ-taggyűlésein megszokott szovjetbordó drapériával. Nem hiányzott az obligát alumíniumtálca, a négy pohár, meg a menzakancsó, bizonytalan átláthatóság, vízkőgyanú, langy hőfok.

A pulpituson egy ember üldögélt, világos volt, hogy ő az író, az első író, akivel találkozhatom. Rajtam és a klubvezetőn kívül nem mutatkozott más élőlény. Vártunk. Teltek a hosszú percek. Igyekeztem csak lopva bámulni. Föltűnt, mennyire szép metszésű a szeme, s milyen hatalmas a homloka. Zavaromban verejtékeztem, én, az olvasó. Ő, az író, elmélyülten olvasott valamit. Évekkel később értettem meg, hogy csak úgy tett. Közös mentsvára ez mindenkinek, aki hiába várja híveit az e célra szervezett esteken vagy dedikálásokon. Mi más tehetne mély csalódottságában és megbántottságában? Játssza, mintha nem is várná, hogy az emberek hosszú sorokba tömörödjének előtte, hisz nem ezért jött, alapjában véve sürgős olvasnivalója akadt itten, a távolmaradókat pedig üsse meg a guta.

Lapozgatott ő – naptárában? saját kötetében? –, míg negyed nyolc is elmúlt. Nem jött senki. Ő még az egypercesek előtt volt, én valamivel a mutálás után. Hét húszkor olvasószemüvegét lassan föltolta arra a soha véget nem érő homlokára, és így szólt: Kíváncsi vagyok, ki teszi föl az első kérdést?! Körülnézett, mintha várná a széksorokban fölsattanó nevetést. Komolyan vettem a felszólítást, jelentkeztem: Író elvt... tisztelt Örkényi... – visszaszívtam a „bácsi”-t – ...azt szeretném én megtudni, mit kell csinálni, ha valaki író akarna lenni. Ő tűnődni látszott, majd jobb

kezével az írás mozdulatát mutatta. Nem tudhatta, hogy én már akkor is az anyám Erika gépén pötyögtem világ-megváltó gondolataimat. Ezzel a rendezvény véget ért, fagyizni hívott a Minőségi Cukrászdába, a Népköztársaság és az Izabella sarkára. Attól fogva úgy tartottam számon: ő az én író. Máig is. Későbbi sikereinek akként örültem, mintha közöm volna hozzájuk.

Amint az irodalmi lapokban megjelentek a korai egypercesek, szeretetem imádatba csapott át. Nyomdász koromban fölfedeztem, a mi műintézetünk gyártja az egyik kötetét. Szerény társszerzői hozzájárulásom hadd említsem: az én feladatom volt, hogy a linószedett oldalakat – egybeöntött sorok, cukorspárgával körbekötve – több menetben letoljam kiskocsin a szedőteremből a géptermbe. A két szint között félúton rendre megállítottam a teherliftet, és úgy, ólomban, elolvastam az egészet, hiába csöngettek a fölvonóra várók minduntalan. Hogy teljesítményem méltányolják, megjegyzem: egy-egy linószedett oldal súlya több kilónyi, továbbá az ólomsorokon fordítva, fejjel lefelé van a szöveg.

Első könyvemhez levélben gratulált. Átnedvesedett a lábam szára. Olyasféle érzést keltett, mintha a Nobel-díj bizottság örömteli értesítése volna. Az Új Írás szerkesztőségében megszólítottam. Első személyes találkozásunkra nem emlékezett. Néha barátkoztunk. Fogadott az otthonában. Volt, hogy a kéziratomat alaposan összeceruzázta. Fancsali arcom láttán azt mondta, köszönjem meg, s hogy az ő korai írásaival ezt maga József Attila csinálta. Úgy hangzott, mintha azt állítaná, szakmai kapcsolatban állott Kossuth Lajossal. Bemutatta Zsuzsát, meghökkentően

fiatal feleségét. Őnéki nem tetszettem annyira. Egyszer telefonon kerestt, szememre hányta, hogy a férje egyik elbeszéléséhez kísértetiesen hasonlót publikáltam. Nem védekeztem, pedig a szóban forgót akkor még nem olvastam.

Addigra két kritika is azt írta: Örkény-epigon vagyok. Sírtam, ahol senki se látott. Az egyik bírálatot az Alföld közölte, szerzője fiatal író. Szegedi. És Temesi. Temesi Ferenc. Véleménye különösen fáj, szerettem a látásmódját, hasonszőrűnek éreztem. Így nem csodálkoztam, amikor egy róla írt kritikában az szerepelt, hogy ő is Örkény-epigon. Fölhívtam telefonon interurbán, mi, Örkény-epigonok tartsunk össze. Közeledésem nem fogadta örömmel, nem hallott arról, hogy ilyesmivel vádolnák. Hosszú habozás után elsírtam bánatom a legilletékesebbnek, Örkény Istvánnak, érdeklődtem, ő is úgy véli-e, hogy utánozom. Kitérő választ adott, amíg az ember fiatal, sok hatás éri. Példának okáért, amikor benyújtotta első művét a Révai könyvkiadóba, azt a választ kapta: Közepes Márai-regény, akár ki is adhatnánk, de hozzon inkább egy rossz Örkényt. Ez volt a második fontos tanácsa. Iparkodtam tehát egy rossz Vámos-regényt összehozni, ám még csak kurta novellákra tellett. Azokról egy kritikus azt írta: kár, hogy Mátyás Ivánt utánzom. Elsírtam Mátyás Ivánnak – de az egy másik HOGY VOLT.

Váratlanul újabb levelet kaptam Örkénytől. Már a borítékról tudtam, hogy tőle való: a feladó neve és címe zöld színnel, bélyegző lenyomataként állott rajta, míg az én nevem és címem az átlagos írógépek betűinél nagyobbakkal. Minden, amit ő kopogtatott békebeli masináján, nagyobb volt a megszokottnál. Torkomban dobogó szívvel bontot-

tam föl. Újabb kötetemhez gratulált, ámbár ezek az írások korántsem olyan jók, mint a korábbiak, hát, ilyen fránya mesterség a prózáírás, hosszútávfutás. Na igen. Bántott, hogy újabb írásaim nem olyan jók. Még inkább, hogy második kötetem nem volt még. Mi történhetett? Idővel rájöttem, utána kéne nézni, adott-e ki második kötetet Miklós keresztnévű ezen időszakban. És igen, Munkácsi Miklós.

Istenem... kussolnom kellett volna. Ehelyett telefonáltam: Pista, megkaptam a leveled! Mire ő, lendületesen: Remélem, nem sértődtél meg!? Magyaráztam, hogy félreértés történhetett, nincsen második kötetem. Akkor biztosan az elsőről írtam! Arról háromnegyed éve küldtél már levelet. Dühbe gurult: Lehetséges, én fiatalok könyveit tartom az íróasztalomon, úgy látszik, megint a kezembe került a tiéd. Értem, de háromnegyed éve sokkal jobb volt a véleményed... nem lehetséges, hogy most valaki másnak akartál írni? Kikérte magának, s további sértett mondatok után lerakta a kagylót. Immár biztosra vettem, hogy Munkácsi kolléga helyett kaptam a levelet. Ő talán csak most értesülhet arról, hogy Örkény István vette a fáradságot, és elemezte a munkáját. Sose bocsátottam meg magamnak, hogy telefonáltam. Örvendeznem kellett volna, amiért immár két eredeti Örkény-levél van a birtokomban.

Sokáig nem találkoztunk. Amikor újra fölvevük a fonalat, látszott az arcán, s kivált a tekintetén, hogy nem egészséges. Utolsó darabját a Kút völgyi kórházban javígtatta-rontogatta, Aczél György saját kezű instrukcióit játszva ki, amennyire lehetett. Vágytam látni. Féltem meglátogatni. Gáll István, az Ember, mesélte az Új Írás szerkesztőségében, hogy Örkény mindenkit elüldöz a betegágyától.

A minisztériumból üzentek neki, szóljon, ha valamit tehetnének érte. Visszaüzent, nyalják ki a seggét. Kívánságát nem teljesítették. Temetésén az első ember, aki szembejött, szegedi kortársam volt. Életünkben először kezét ráztunk.

Azóta se bocsátom meg magamnak, hogy kisszerű hiúságom miatt a lehetségesnél kevesebbet találkoztam Örvény Istvánval. Egy epigon örüljön, ha a mintája szóba áll vele. Egy epikusnak pedig legyen humorérzéke – ezt megtanulhattam tőle. Privilégium, hogy ismerhettem. Kérem, aki hallja odafönn, adja át.

LÁNYNAK EGYENEST DICSŐSÉG

A költőt megnyerő, hosszú hajú, lángoló tekintetű, sudár, sovány, talán tüdőbajos férfinak képzelem az ember. A kiskorú ember. Ennek alapján kevés esélyem lett volna. Olvastam egy verset, melynek szerzője a tavasz beköszöntét azal jellemezte, hogy a bakfisok lenge ruházatban előzönlök a köztereket, és a blúzukba csakis a középiskolás fiúk nyúlhatnak. Elsős gimis voltam, de nem nyúlhattam. Ide vezet, ha a bakfisok nem olvassák a kortárs magyar költőket.

A hivatkozott poémát Ladányi Mihály, a többé-kevésbé feledésbe merült versnök írta. Én pedig megzenésítettem. Osztálykirándulásokon sokszor előadtam gitárkísérettel. Akkor, a hatvanas évek közepén egy trió és egy duó írta a szavalóversenyeken legnépszerűbb költeményeket: Ladányi, Györe, Nyerges, illetve Garai, Váci. A triót a polbeat – remélem, már senki nem tudja, mi volt az – kapcsán ismertem meg. Mindhármuk strófáit énekeltük. Volt egy rövidebb időszak, amikor a Gerilla együttes népszerűbb volt bármely költőnél, gyakran szerepeltünk tévében, rádióban, örültek a lírikusok, ha e fórumokon terjesztettük őket. Ladányit egy zenetudós mutatta be, Maróthy János,

Téháipszilon Jánosnak hívtuk a háta mögött. (Róla majd máskor.)

Ladányi, a szigorú szavú – így nevezte magát –, szó mi szó, kerti törpére emlékeztetett, sapka és szakáll helyett körlencsés szemüveggel. Minden egyéb is kerekdednek tűnt rajta, feje, pocakja, tenyere, tömzsi ujjain a körmök. A vál-lamig sem ért, erősen kopaszodott, gyér haja vörhenyes, bőre fénylő. Fogsora kissé egyenetlen, s talán emiatt, picit selypített, az r-jei se pörögtek kellőképpen. Komoly csaló-dás volt ez. Ám csak addig, amíg az első hajnalba nyúló eszmecserén átestünk. Igyekezett lebeszélni, hogy prózával húzzam az időm, azt mondta, az atomkorban nem érünk rá hosszú szövegekre, a versek viszont harcba indulnak az igazságért, a kiszolgáltatottakért, a rászorulókéért. Ez tet-szett. Majdnem meggyőződött. Amikor első novelláskötetem átlapozta, lemondóan ingatta a fejét: De legalább rövidek!

Talán emiatt vitt el néha író-olvasó találkozókra. Az is szerepet játszhatott, hogy idővel beújíttam egy hasz-nált Trabantot, sofőrként működhettem. A szigorú szavú nem vezetett, hanem ivott. Odafelé két-három kocsmánál kellett lefékeznem. Tagadta, hogy az alkohol miatt: Me-rüljünk alá a vérvalóságba! – jelentette ki, amikor egy-egy italboltra mutatott. Nagyon bírta. Én meg azt bírtam na-gyon, hogy kocsmában soha nem szavalt, sőt a hivatását sem árulta el, ha kérdezték, azt felelte, szerkesztő.

Ladányinak csak egy kifogása volt ellenem: Te soha nem iszol alkoholt? kétségbeejtő... így a magyar irodalom-ban nem viszed sokra! Mindazonáltal megtanított, hogyan kell udvariasan visszautasítani a nekem kínált szeszes ku-pát. Az ember jellegzetes mozdulattal a hasára szorítja a

kezét, s azt mondja, szenvedő arccal: Tudod, a májam... – nem csak megbocsátják, sajnálkoznak. Arra is megtanított, hogyan kell elbűvölni a hallgatóságot az író–olvasó találkozókon, melyeket így neveztek, akár prózáíró, akár költő, drámaszerző vagy kritikus volt a vendég. Olyasmit kell föl-tálalni, ami humoros, néhány nevetés után megrikathatod őket, fordítva nem megy. Ő maga hatásosan szavalta a sajátjait, látványos kézmozdulatokkal. Mindig ügyelt rá, hogy neki legyen a legnagyobb sikere, ha másként alakult, rövid, poénos ráadásszámokkal túltett a többiekén. A gratulációt méltósággal fogadta, különösen a hölgyekét. Emlékszem, egy -vár végű településen tartott estünk után hárman könynyítettünk magunkon a művház mögötti füves dombon, a szigorú szavú, a helyi népművelő fiatalember, maga is jegyzett költő, meg én. Az ablakon át beláttunk az intézmény neonfényes könyvtárszobájába, ahol a formás munkatársnő – voltaképpen lány inkább – szendvicseket készített nekünk. Ekkor hangzott el a költők közt az irodalomtörténet számára okvetlenül megörökítendő párbeszéd. A szexuális alapigét mással helyettesítve közlöm. Kérdi a szigorú szavú: Én kapom? te kapod? Válaszolja a helybéli poéta: Kaptam én eleget, kapja most már más is!

Különféle hajlékaiban vendégeskedtem. Valamennyit a puritán egyszerűség jellemezte, ahogyan ő fejezte ki. Szegénységnek tűnt. Ladányi, a szigorú szavú, élvezte a nyomor romantikáját. Ha a számlák zavarba hozták, heherészett, s imígyen szólott: Akár így volt, akár úgy volt, valahogyan mindig csak volt, úgy, hogy sehogy se lett volna, úgy még soha nem volt! – majd hozzáfűzte: Gyerünk inni! Nem tudtam, hogy ez egy idézet a *Švejk*ből. Rengete-

get olvasott, ám műveltségét igyekezett titkolni, azonosulni akarván a külvárosok népével, az ő szolgálatukra szegődött. Szocialista embertípus nincsen, hajtogatta, szimpla prolik vagyunk, és kész... nem jártunk sok iskolát, de azért tudjuk, mitől döglük a légy. Ő valóban tudta. Kisztáció utcai szuterénjét saját kezűleg eszkábált bútorokkal rendezte be, negyven darab iskolai rajztáblát vásárolt leértékelve, azokból szögelte a polcokat, az asztalt, sőt az ágykeretet is. Ruha terén különösen mértékletes volt, mint mondotta, egy rajtad, egy a teknőben! – olyasfajta fateknőben mosott, amilyenben a kenyeret dagasztják, az Ecserin vette. A zavart okozó számlák ellen több módszert dolgozott ki. Az áramot a mérőóra mögül kivezetett dróton lopta. Mint-hogy ő maga szerelte föl s le a díjbeszedő látogatásai előtt és után, aggódtam, nehogy agyoncsapja a kettőhűsz. Ő sose félt: Csalánba nem üt a ménkű.

Mindenki meglepetésére az országcsavargó váratlanul családot alapított, gyermekeket nemzett. Erőlködnöm kellett, hogy komoly maradjak, amikor bemutatta csimotáit, a bölcsőben (rácsosban, babakocsiban) pindurka Ladányi Mihálykák feküdtek, nemre való tekintet nélkül, kopaszon, kerekdeden, idővel vörhenyes hajjal és az övére emlékeztető szemüveggel. Addigra már a Dob utcában laktak. Még gyakrabban kért baráti kölcsönöket. Kesergett: Nem értem, összeírok havonta négy-ötezret (a hetvenes évek elején jártunk), legalább ennyi az üvegbetét, mér' nem lehet ebből megélni?

Nem állítom, hogy e később közkeletű szólás az ő szüleménye, de én tőle hallottam először. A felesége nagyon haragudott a kor támogatott költőire, leggyakrabban Illyés

Gyulára és Somlyó Györgyre, számtalanszor hallottam tőle, hogy amikor emezek benyúlnak tiszta alsóért, ki-kihullik tízezer forint, amiről már elfeledkeztek, bezzeg a Miska... Gyanítom, miért gondolta, hogy költészetünk jelesei a gatyák közé dugdossák a pénzt. Az ő férje szokása volt ez – épp az asszony elől rejtegette a nemes italokra félretett Kossuthokat.

Akkoriban soronként fizettek a kiadók és a lapok a versekért, a szigorú szavú egyre rövidebb sorokat írt – egy szimpla prolin nem lehet kifogni. És mindig akadt, aki kölcsönzött. E summákat senki nem várta vissza, ő sem érezte, hogy tartozna velük. A Dob utcában már nem a konyhában, hanem az előszobában írt, kifejtette, hogy ez a helyiség a legkevésbé látogatott a családtagok által, ha pedig jön valaki, az főleg őhozzá jön. Logikus. Példáját odahaza követtem. Hosszú papírtekercekre gépelt, melyeket nyomdákban kunyerált el, így az oldalcseré nem akasztotta meg gondolatainak folyamát. Példáját követtem. Főleg éjszaka dolgozott, kék villanykörte fényében, hogy ne fájjon a szeme. Példáját követtem. Pater familias-ként is gyakran itta magát merev részegre, s ébredt olcsó szajhák ágyában, ahol állítólag mindig az volt az első kérdése: Fizettem én már? Példáját nem követtem.

Versei le-lepattantak a cenzúrárt képviselő szerkesztő elvtársakról, akadt egy kötete, amelynek kéziratát épp a felére húzták gondos kezek. Nagyon haragudott, de gyorsan megvigasztalta magát: Jut is, marad is! Fröcsögő gyűlöletet érzett a politikusok, a pártvezetők, egyszóval a „fejesek” iránt, akik meglopják a szimpla prolikat. *Kedvesebb hazát* című könyvét így dedikálta: Vámoséknak is!

Egyre gyakrabban fájt a mája, ám ő nem hivatkozott rá. Nagy erőfeszítéssel kis tanyát vásárolt Csemőn. Egy talpalatnyi föld mindenkinek jár! Ekkortájt tudtam meg tőle, hogy bármennyit prolizza magát, faluhelyen született, a Békés megyei Dévaványán. Ellátogattam Csemő községbe, láttam, présházat vett, világos, a maga borát-pálinkáját akarja inni. Itt a legjobb nekem, mondta, meghalni is itt szeretnék. Sikerült. A kenyér ünnepén szenderedett el, tisztázatlan körülmények között.

Kevéssel a temetése után összefutottam a feleségével a Bazilika tövében, az egyik kis Ladányi Mihálykát tolt a esernyőkocsiban. Újra kondoleáltam, az asszony pedig kölcsönkért. Talán ezt nem kéne megírnom. De emlékszem, miként alakította át L. M. a Ratkó-korszak ismert jelmondatát: Asszonynak szülni kötelesség, lánynak szülni dicsőség. A Ladányi-változat: Szegénynek kölcsönadni kötelesség, szegény költőnek egyenest dicsőség. Szép volna, ha azt írhatnám: adtam özvegy Ladányinének. Ám üres zsebből nehéz kölcsönözni. Na jó, legyek inkább őszinte: haragudtam őrá is, amiért a férje itthagytott bennünket. Kár volt. De így volt.

AZ ISTEN SZERELMÉRE

Voltam én Mándy-epigon is.

A hetvenes évek elején rendszeresen együtt ebédeltem Ivánnal – ő kérte, szólítsam így – a Szabadság Szálló éttermében. A Keleti pályaudvar közelében volt ez a műintézet, Iván Teleki téri lakásától sétatávolságra. Hihetetlen extravaganciának tűnt, hogy valaki minden áldott délben étteremben egyék, még hozzá egy külföldi (ámbár főleg csehszlovák) turistákra szakosodott hotelben. Ő azonban szinte semmi másra nem költött, ráadásul kisétkű volt, mindenből féladagot készítettek neki, akkoriban ehhez erős protekció kellett. Főlhatalmazott, hogy bármikor az asztalához telepedhetek. Sajna, sose találtam egyedül. Állandó ebédtársa egy kóróvá száradt, törékeny asszony volt, középkora mocsarában. Hallgatagon ült a szék közepén, egyenes derékkal, két könyökét akként tartva, mint ha könyvet szorítana a hóna alatt. Foglalkozására nézvést zenekritikus. Ha eszmét cseréltünk Ivánnal, szigorú arccal figyelt, mint aki többre értékelné a csendet. A háta mögött úgy hívták: Savanya. Képzeltetik. Az első adandó alkalmal, amikor kiment pisilni, Iván rám függesztette ártatlan tekintetét, s bocsánatkérőn: Ez jut nekem...

Fölvetődik a kérdés, miért nem választott magának izgalmasabb személyt a mindennapi ebédjéhez. Azért, mert úgy hitte, ő se szórakoztatóbb. Savanya csupán egyetlen percre élénkült föl, amikor jött a fizető, ilyenkor huncfut gyermekké válva szavalta: Erő ür, ki jér, pir burg, pár káp. Erőleves üresen, kijevei jércemell, pirított burgonya, párolt káposzta – pincérszlengben. Hirtelen minden hájjal megkent összeesküvőkkel váltak ők hárman a szocializmus rengetegében, Savanya, Iván és a főúr. E mozgalomba én nem nyertem bebocsátást. Pedig volt nekem is egy spenótom tük tojjal. Így ment ez, egészen addig, amíg Iván konfliktusba keveredett a személyzettel, s áttette székhelyét a MŰOSZ alagsori éttermébe. Savanya oda nem követte, talán attól már túl távol lakott. Vagy... meghalt? Nem tudom. Én ahhoz közelebb laktam. És még éltem.

Gyakran találkoztunk ebéd előtt, a Különlegességi Cukrászdában (Izabella–Népközt sarok). Ha esett, ha fújt, ő megjelent, nem írt, csak létezett. Ámbár nála e kettő öszeolvadt. Később ott is nézeteltérése támadt a vezetőséggel, átköltözött a Művészbbe. Egy szimpla mellett ücsörögtünk, ki-ki saját gondolataival küszködve vagy játszódva, olykor félóra is eltelt szó nélkül. Majd Iván kiejtett egy nevet. Például: Cholnoky Viktor!?! – ez kérdés volt, olvastam-e a századelő félig-meddig elfeledett kismesterét, értékítélet, hogy Cholnokyt finom írónak tartja, s fölszólítás, ismerkedjem meg a műveivel. Néha a nyomaték kedvéért hozzáfűztem: Az isten szerelmére! Ez meg annyit tett: Nagyon! Egyszer azt mondta, ő is ilyen félig-meddig elfeledett kismester lesz, örülhet, ha valaki a kávéházban kiejti a nevét.

Imádtam hallgatni vele. Aki ezt nem érti, annak úgyse tudnám elmagyarázni. Ahogyan múltak az évek, én is be-bedobtam egy-egy nevet, akkoriban ritkán emlegetett észak-amerikai és francia írókét. Iván bólogatott. Legközelebbre beléjük olvasott. Ha elnyerték tetszését, azt mondta: Hát igen. Ha lenyűgözték: Az isten szerelmére!

Sokáig halogattam, végül elmeséltem neki, hogy kiskoromban karácsonyra kaptam egy könyvet. Azt hittem, mesekönyv, de rá volt írva: ifjúsági regény. Örvendeztem, eszerint kiléptem a gyermekorból, át az ifjúságba. A kemény fedél a kor szokása szerint vaskosra sikerült, nem sajnálták belőle az anyagot. CSUTAK SZÍNRE LÉP. Ezt úgy értelmeztem, hogy a szivárvány színei közül valamelyikre. A történet két csapat harcáról szólt, à la Pál utcai fiúk (ahhoz még nem volt szerencsém), középpontjában a csetlő-botló Csutakkal, akinek ugyanúgy lógott a cipőpertlje, akár az enyém, s ugyanolyan riadtan közlekedett a nagyobb fiúk és a felnőttek világában, már ha egyáltalán beengedték oda. Számtalanszor végigolvastam. Olykor inkább abban a történetben éltem, mint a magamban. Csutak-függő lettem. CSUTAK ÉS A SZÜRKE LÓ. CSUTAK A MIKROFON ELŐTT. CSUTAK ÉS GYÁVA DEZSŐ. Elzúgott legalább tucatnyi év, immár egyetemre jártam, közben írással próbáltam fönntartani magam. A Film-Színház-Zsuzsika szerkesztője, Sándor Iván elküldött, készítsek kis színes interjút a híres tévérendezővel, abból az alkalomból, hogy egy nagy színes, szélesvásznú (?) tévéfilm forgatásába kezd. Beszéljek a forgatókönyv írójával, Mándyval is. Keresztnevét nem mondta. Köny-

vesboltba mentem, fölkészülés céljából. Mit tartanak Mándytól? A meseíró Mándytól? – kérdezett vissza az eladó, egy középkorú, indigóköpenyes asszony. Nem, ez rendes, felnőtt író, mondtam bizonytalanul. Olyan nincs!

Zárjelben, vérgúnnal közlöm, a híres rendező a randevún nem jelent meg. A másodikon sem. Mi viszont ekéént ismerkedtünk össze. Rendes, felnőtt, író, én? ugyan, kérlek! – színjátzó szeme volt, mélykéből szürkébe és vissza. Hangja érzelmesen gurgulázó. Homloka barázdált, rajta forintos nagyságú mélyedés, mintha harci sebesülés nyoma volna. Bőre színe állandó napozást sejtetett, ujjai, akár a zongoraművészeké (Rubinsteint kivéve). Nyúlánk, légies alkat, nyakkendős elegancia, gondosan fésült, tisztos, őszes halánték. Tetszett nagyon, annyit mondhatok. Talán én is tetszettem neki, mert ha egy darabig nem jelentkeztem, fölhívott: Igazolatlan hiányzás! Igyekeztem pótolni. Minden sorát elolvastam. Ragadtak rám a hasonlatai, mint a bogáncs. Gáll István, az Ember (ekkoriban az Új Írás prózarovat-vezetője), megfeddett: Ne hozzá már nekem Mándy-novellát! Csak tiszta forrásból – válaszoltam. Bár tudnék olyat, gondoltam.

Tavasza volt, Iván panaszkodott a járdára kitett kávéházi asztalnál, hogy elbeszélést és hangjátékot kéne szállítania, de egyáltalán nem megy az írás, túl szép a világ! – a kurta szoknyás fölszolgáló lányokat nézegette, barátságosan biccentve, ők ránk villantották mosolyukat. Én arról számoltam be, hogy jöttömben láttam a Patyolat Tisztító üvegablakán a kézzel rótt hirdetemnyit: *Vállalónőket fölveszünk!* Ivánnak ez nagyon tetszett, kérdezte, neki adom-e. Hát persze. Kevéssel később bevallotta, nemcsak

a szállítandó novellát, de a hangjátékot is összehozta a vállalónókból. Kisebbségi komplexusom növekedett, én nem sokra mennék velük, ahhoz utána kéne járnom, pontosan mifélek, mit csinálnak, mennyi a bérük stb. Ő viszont prózaköltő volt, egy-egy fura szóból, félmondatból vagy emberi gesztusból emelt katedrális.

Nem szívesen beszélt róla, addigra valahonnan mégis tudtam, ő volt a legtovább betiltott magyar író az itthon élők közül. A szocializmus kezdetén kiseprűzték a pálya szélére. Évtizednyi időt loptak tőle el. Rettenetes lehet, ha valakinek az íróságát egy tollvonással megszüntetik. Nem csüggedt, mindig írt – „kapirgált”, ez az ő igéje –, cetlire, villamosjegyre, újság szélire. Tudta, egyszer csak vége szakad a jégkorszaknak. Lelkierejét irigyeltem.

Későn kötött házasságot, eszményit. Senki se hitte, hogy az örök agglegény valaha megnősül, oly nehezen heverte ki a szüleit, főleg a papáját. Én túl korán elvesztettem a magamét, így minden idősebb férfiban apát kerestem. Egyszer sokszemközt atyai barátomnak neveztem. Mire ő: Ha atyai barátot akarsz, keress valaki mást, ahhoz én túl fiatal vagyok! Túl fiatal volt, noha az apám lehetett volna. Végre-valahára Rangos Irodalmi Díjat kapott, azt akarta, legyen ott a ceremónián. Egy fotós lekapott bennünket, amint épp kezét rázunk. Szakszerű MTI-fénykép lett belőle, e fölirattal: „Vámos Miklós Mándy Iván-díjat vesz át.” Nem rossz.

A kilencvenes évek elején egyre mélyebbre süppedt a hallgatásba. Azt mondta: Ha ordítanak, én csöndben maradok... és félek... uramisten! A pártviszályos zűrzavar az ő finom lelkét elborzasztotta, s még inkább az, hogy a más

gondolkodású egykori kollégák nem fogadták a köszönését. Te se köszönj! – ajánlottam. Csüggedten rázta a fejét, azt nem lehet. Talpig úriember volt.

Valahányszor a Balaton túlsó szegleténél járok, benézek a szigligeti alkotóházba. Átfutom a faliújságra rajzszögezett listát, van-e ismerős. Kilencvenöt nyarán Iván nevére bukkantam, siettem hozzá. Az úgynevezett elnöki lakosztályt kapta, a teraszon ücsörgött. Felesége helytel kínálta. Iván köszönésképp bólintott, aztán csak gubbasztotunk ott a méla délutáni napsütésben, ahogyan szoktunk. De valami más volt. Soha nem nézett rám. Ha mégis az arcomra siklott a tekintete, szeméből hiányoztak a baráti fények. Értésültem róla, hogy betegeskedik, nem vettem komolyan. Most az a gyanúm támadt, hogy nem ismer meg. A feleségére pillantottam, ő tapintatosan félrefordult. Ebből gondoltam, nem tévedek. Mit kell tenni, ha egy ilyen édes ember – *nematyái* barát – nem ismer rád? Sírní. Nem ott. Később, a kocsiban.

Kevés vártatva Iván elment a filmművészek szövetségének klubjába (néhai Gorkij fasor). A szocializmus vadozában sokat jártunk oda mind a ketten, mert levetítették a „nyugati” filmeket, amelyeket csak a bennfentesek láthattak. Náthás hangú, idős asszonyság tolmácsolta valamenyny szerepet. Ez különösen mulatságos volt a szexjelenetek esetén. *Az utolsó tangó Párizsban* például szétröhögtük. Láttam aztán efféle fordítás nélkül, úgy unalmas. Én filmdramaturgként nyertem jogot a belépésre. Iván azzal, hogy a rendezők imádták az írásait.

Azon a bizonyos estén a nagy Buster Keaton filmjeit adták. Én is készültem oda, de valami közbejött. Többektől

hallottam, Iván jól mulatott. A vetítés után sokakkal kezet fogott, azt ismételve: Bustert látni, és meghalni! Viccnek vették. Nem tréfált. Látta Bustert, és meghalt. Elegánsan, ahogyan élt. Az aradi vértanúk napján. Kőhajításnyira a Batthyány-örökmécsesről. Nem marad más, mint hallgatni egy sort a nyájas Olvasóval, majd azt mondani: Mátyás Iván! Az isten szerelmére.

Mátyás Iván-díj (1991, asszem)